

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Досліджено проблеми впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності у фінансовій системі країн з перехідною економікою. Розглянуто проблеми, пов'язані з розробкою плану рахунків. Особливу увагу приділено проблемам визнання, оцінки та подання фінансових активів, зокрема цінних паперів, складання фінансової звітності пенсійних фондів.

Ключові слова: міжнародні стандарти фінансової звітності, фінансова система, ринок цінних паперів, банківська система, цінні папери, угоди РЕПО.

У країнах з перехідною економікою важливим фактором розвитку економіки і подолання фінансової кризи є збільшення розмірів іноземних інвестицій. Однак залученню іноземних інвестицій значною мірою перешкоджає невідповідність даних фінансової звітності підприємств, що діють у більшості країн з перехідною економікою, міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ). Проблеми фінансової звітності особливо виражені у фінансовій системі, де більшу частину активів становлять фінансові активи.

Серед країн з перехідною економікою найбільш активні заходи з впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності робляться на території Республіки Вірменія. На відміну від багатьох країн світу, в тому числі більшості країн-членів Євросоюзу, впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності на території Республіки Вірменія реалізується не тільки у сфері діяльності компаній, що пройшли лістинг на фондовій біржі, а й у сфері діяльності середніх і великих підприємств. У цьому зв'язку вивчення проблем та досвіду впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності на території Республіки Вірменія є *важливим* для поступового впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в інших країнах з перехідною економікою.

У кінці 2008 р. до Закону Республіки Вірменія "Про бухгалтерський облік" були внесені зміни та доповнення, згідно з якими на території цієї країни повинні діяти міжнародні стандарти фінансової звітності. Відповідно до Закону, банки, що діють на території Вірменії, повинні складати і представляти фінансові звіти згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності, починаючи з 2009 р. Інші фінансові установи та інфраструктурні організації фінансової системи (кредитні установи, розрахунково-платіжні організації, інвестиційні компанії, оператор регульованого ринку цінних паперів, центральний депозитарій, страхові компанії, компанії, що займаються перестраховуванням, страхові брокери), а також емітенти на ринку цінних паперів, зобов'язані опубліковувати фінансову звітність, складати і представляти фінансові звіти згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності, починаючи з 2010 р. Решта організації, крім фірм, що перебувають під особливим податковим регулюванням, мають складати і представляти фінансові звіти згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності з 1 січня року, наступного після закінчення шестимісячного періоду

з дня офіційного опублікування урядом Республіки Вірменія міжнародних стандартів фінансової звітності [1; 2]. Стандарти були офіційно опубліковані в першій половині 2010 р., отже, зазначені суб'єкти повинні складати і представляти фінансові звіти згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності, починаючи з 2011 р.

Таким чином, можна вважати, що вже почалося впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності у фінансовій системі Вірменії. Проте існує ряд проблем, що перешкоджають і ускладнюють впровадження міжнародних стандартів. Одна з основних проблем полягає в тому, що міжнародні стандарти фінансової звітності публікуються англійською мовою. Фактично, для підприємств і установ обов'язковим є не вірменська версія (вірменський переклад) стандартів, а їхня англійська версія. У свою чергу, міжнародні стандарти фінансової звітності не є статичними, а перебувають у постійному розвитку, відповідно до розвитку і змін в економіці і, зокрема, у фінансовій системі. Внаслідок цього ймовірна невідповідність офіційно опублікованого вірменського перекладу міжнародних стандартів фінансової звітності оригіналові. Великі установи (наприклад, банки) можуть собі дозволити готувати фінансову звітність на основі оригінальної (англійською) версії міжнародних стандартів фінансової звітності без особливих проблем. Однак для більш дрібних організацій фінансової системи, таких як більшість кредитних організацій та, особливо, інвестиційних компаній у ринку цінних паперів, складання та подання фінансових звітів на основі оригінальної версії міжнародних стандартів фінансової звітності пов'язано з великими витратами. Це пов'язано як з витратами на утримання відповідного персоналу, так і з витратами, пов'язаними з підпискою на МСФЗ.

Метою статті є виявлення основних проблем в адаптації та впровадженні міжнародних стандартів фінансової звітності у підприємствах і установах ринку фінансових послуг та розробки шляхів їхнього подолання.

Проблеми розробки плану рахунків відповідно до МСФЗ. Однією з таких проблем є уточнення Плану рахунків фінансово-економічної діяльності банків та інших фінансових організацій. Це, по-перше, пов'язано з тим, що міжнародні стандарти фінансової звітності перебувають у стані постійного розвитку. Це означає, що регулюючий орган повинен постійно вивчати зміни в МСФЗ та оновлювати План рахунків, що потребує значних витрат для державного регулюючого органу. Однак навіть якщо у держави будуть необхідні грошові та людські ресурси, оновлення Плану рахунків буде займати значний час, протягом якого план рахунків не буде відповідати міжнародним стандартам фінансової звітності. Крім того, міжнародні стандарти фінансової звітності дозволяють кожній установі складати і представляти фінансові звіти на підставі власного плану рахунків. Таким чином, затвердження нових планів рахунків для банків та інших фінансових організацій є дорогим і втрачає сенс. Однак, з іншого боку, більшість установ, що діють на території Вірменії, не мають достатнього досвіду і достатньо кваліфікованих фахівців, щоб складати і представляти фінансові звіти без плану рахунків, встановленого регулюючим органом.

Проблеми впровадження МСФЗ на ринку цінних паперів. Не менш серйозною проблемою є визнання, облік і подання фінансових активів, особливо щодо цінних паперів. Міжнародні стандарти фінансової звітності дають істотну самостійність установам при визнанні, оцінці, обліку та поданні фінансових активів. Такий підхід часто може призвести до суб'єктивного подання активів у звітності фінансової організації. Найбільш суб'єктивним є визнання та припинення визнання цінних паперів, що беруть участь в угодах РЕПО. За своєю суттю РЕПО є двосторонньою угодою.

При цьому одна сторона продає цінні папери іншій стороні з одночасним зобов'язанням їх викупити. А інша сторона купує цінні папери з одночасним зобов'язанням їхнього зворотного продажу продавцеві за першою частиною РЕПО. Таким чином, ця операція складається з двох частин: продаж цінних паперів (перша частина РЕПО) та викуп цінних паперів (друга частина РЕПО).

Обидві угоди укладаються одночасно, але відбуваються у різний час. З точки зору економічної сутності, РЕПО є одним із способів оформлення операцій позики грошових коштів або цінних паперів. Хоча насправді укладаються угоди купівлі-продажу.

Для кожного з учасників угода РЕПО може бути: угодою прямого РЕПО або угодою зворотного РЕПО залежно від того, хто є первісним покупцем і первісним продавцем.

Передаючи цінні папери за угодою РЕПО, початковий продавець зобов'язаний оцінити ступінь, в якому за ним зберігаються ризики і вигоди, пов'язані з володінням цими цінними паперами. У цьому разі:

- якщо первісний продавець передає значну частину всіх ризиків і вигод, пов'язаних з володінням цінними паперами, переданими за угодою РЕПО, то він зобов'язаний припинити визнання цих цінних паперів і окремо визнати як активи або зобов'язання будь-які права та зобов'язання, що виникли або збережені при передачі (наприклад, кредиторська заборгованість з оплати за передані цінні папери);

- якщо первісний продавець залишає за собою значну частину всіх ризиків і вигод, пов'язаних з володінням цінними паперами, переданими за угодою РЕПО, то він зобов'язаний і далі визнавати ці цінні папери;

- якщо первісний продавець не передає і не зберігає за собою значну частину ризиків і вигод, пов'язаних з володінням цінними паперами, переданими за угодою РЕПО, він зобов'язаний визначити, чи зберіг він контроль над цими цінними паперами. У цьому разі:

- якщо первісний продавець не зберіг за собою такий контроль, то він зобов'язаний припинити визнання переданих цінних паперів за угодою РЕПО і визнати окремо як активи або зобов'язання будь-які права та зобов'язання, що виникли або збережені при передачі;

- якщо ж початковий продавець зберігає за собою контроль, то він зобов'язаний і далі визнавати передані цінні папери за угодою РЕПО тією мірою, в якій він продовжує в них брати участь [3; 5].

Якщо початковий продавець повинен припинити визнання цінних паперів, що беруть участь в угодах РЕПО, то такі операції відображаються як звичайна операція купівлі-продажу цінних паперів.

Коли передача цінних паперів за угодою РЕПО не підпадає під припинення визнання (тобто ризики і вигоди залишилися у первісного продавця), початковий покупець не вправі визнавати переданий актив як свої цінні папери. Початковий покупець визнає передані грошові кошти або інше оплачене зустрічне надання як дебіторську заборгованість від первісного продавця.

При здійсненні другої частини угоди РЕПО: початковий продавець відображає списання кредиторської заборгованості; первинний покупець відображає списання дебіторської заборгованості; нараховується відсоток за використання грошових коштів / цінних паперів, якщо це обумовлено в угоді РЕПО; переоцінюються цінні папери, що беруть участь в операції РЕПО; здійснюються інші розрахунки згідно з угодою РЕПО.

Таким чином, на дату здійснення першої частини угоди РЕПО початковий продавець не припиняє визнання переданих за операціями РЕПО цінних паперів на балансових рахунках з обліку вкладень у цінні папери та враховує їх так, як ніби вони залишаються частиною портфеля цінних паперів, з якого вони були передані. Однак у депозитарному обліку первісного продавця відображається перехід права власності на цінні папери від первісного продавця до первісного покупця. При цьому також має бути забезпечено формування інформації про вимоги щодо повернення цінних паперів [5; 6].

На дату здійснення першої частини угоди РЕПО початковий покупець:

- не визнає отриманих за операціями РЕПО цінних паперів на балансових рахунках;
- здійснює визнання розміщених грошових коштів у сумі основного боргу (дебіторської заборгованості), що дорівнює справедливій вартості цінних паперів, отриманих за першою частиною угоди РЕПО;

- враховує цінні папери, отримані за угодою РЕПО, на позабалансових рахунках з обліку цінних паперів, прийнятих у забезпечення за виданими кредитами. Оцінка цінних паперів на позабалансових рахунках здійснюється для цінних паперів, що мають ринкові котирування, за справедливою вартістю, для цінних паперів, які не мають ринкових котирувань, – за ціною, передбаченою угодою. Однак у депозитарному обліку первісного покупця підлягає відображенню перехід права власності від первісного продавця до первісного покупця на цінні папери. Також має бути забезпечено формування інформації про зобов'язання з повернення цінних паперів.

На дату здійснення другої частини угоди РЕПО початковий продавець припиняє визнання залучених коштів (кредиторської заборгованості). У депозитарному обліку первісного продавця відображається перехід права власності на цінні папери від первісного покупця до первісного продавця. Також має бути забезпечено формування інформації про припинення вимог щодо повернення цінних паперів.

На дату здійснення другої частини угоди РЕПО первинний покупець припиняє визнання розміщених грошових коштів (дебіторської заборгованості). У депозитарному обліку первісного покупця відображається перехід права власності на цінні папери від первісного покупця до первісного продавця. Також має бути забезпечено формування інформації про припинення зобов'язань з повернення цінних паперів.

Оскільки економічний сенс операції угод РЕПО – фінансування (позика) грошових коштів / цінних паперів, у бухгалтерському обліку (а згодом для успішної аудиторської перевірки) виникає питання щодо дійсності операцій угод РЕПО та їхнього юридичного підтвердження. Для цього підрозділ, що здійснює операції РЕПО, на підставі службових записок підтверджує здійснення операції РЕПО. Потім при складанні фінансової звітності на звітну дату необхідно зробити запит у Депозитарій для видачі підтвердження операцій угод РЕПО за звітний період [5; 7].

Як впливає з вищевикладеного механізму, правильне відображення операції РЕПО і пов'язаних з ним фінансових результатів і фінансового стану організації значною мірою залежить від суб'єктивного судження і професійної кваліфікації осіб, відповідальних за складання фінансової звітності.

Проблеми обліку та складання фінансової звітності в інвестиційних фондах. Значною проблемою є облік та складання фінансової звітності для керуючих інвестиційними фондами і самих інвестиційних фондів. Проблеми складання звітності керуючих інвестиційними фондами полягають у тому, що основна діяльність керуючих інвестиційними фондами пов'язана з управлінням активів інвестиційних фондів. Ці активи не можуть бути визнані активами з точки зору керуючої компанії і в її фінансовій

звітності можуть бути представлені як позабалансові статті. В результаті цього керівники інвестиційними фондами поза балансом ведуть повний облік, пов'язаний з інвестиційними фондами. Суми таких позабалансових рахунків у багато разів можуть перевершувати суми балансових рахунків керуючої компанії. Поширення МСФЗ на позабалансову звітність є дуже суперечливим питанням, що може привести до суб'єктивного поданням активів і зобов'язань фонду. Це особливо важливо з точки зору розрахунку економічних нормативів діяльності керуючої компанії, розрахунку вартості чистих активів та захисту законних інтересів інвесторів.

Гострішою проблемою є складання фінансової звітності для інвестиційних фондів. Відповідно до законодавства, фінансову звітність інвестиційних фондів становлять управляючі компанії. Керуючі компанії можуть управляти двома видами інвестиційних фондів – корпоративними та договірними інвестиційними фондами. Якщо корпоративні інвестиційні фонди є юридичними особами, то договірні інвестиційні фонди такими не вважаються. Вони є портфелем активів і перебувають під управлінням керуючої компанії [8; 9]. З цього випливає, що МСФЗ поширюються на складання фінансової звітності корпоративних фондів. Щодо договірних фондів, які не є юридичними особами, поширення МСФЗ – доволі суперечливе питання. Навіть застосування стандартних термінів бухгалтерського обліку щодо договірних фондів є суперечливим. Так, кошти, які перебувають на рахунку договірного фонду, не можуть визнаватися активами для керуючої компанії і визнаються активами для самого фонду. Проте фонд сам собою є юридичною особою, а отже, визнання цих коштів активами має відносний характер. Те саме стосується чистих активів договірного фонду: вони не можуть бути представлені як власний капітал фонду.

Вирішення проблем, пов'язаних зі складанням фінансової звітності договірних фондів, актуалізується через проведення пенсійної реформи. У більшості країн з перехідною економікою реформи у пенсійній системі спрямовані на створення обов'язкової накопичувальної пенсійної системи. Одними з головних іститутів такої системи є пенсійні фонди, куди мають бути вкладені накопичувальні внески населення. У більшості країн пенсійні фонди можуть створюватися лише у вигляді договірних інвестиційних фондів [10]. Це означає, що неточне складання фінансової звітності договірних інвестиційних фондів може призвести до втрати обов'язкових пенсійних накопичень населення і поставити під удар забезпечення нормального прожиткового мінімуму для населення пенсійного віку.

З проведених досліджень видно, що впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності у фінансовій системі країн з перехідною економікою необхідне, однак пов'язане зі значними проблемами. Резюмуючи, можна узагальнити такі основні проблеми:

- міжнародні стандарти фінансової звітності публікуються англійською мовою. Фактично, для організацій обов'язковим є не національна версія (переклад на національну мову) стандартів, а їхня англійська версія;

- міжнародні стандарти фінансової звітності не є статичними, а перебувають у постійному розвитку, в результаті чого існує постійна ймовірність невідповідності офіційно опублікованого перекладу міжнародних стандартів фінансової звітності на національну мову оригіналові;

- затвердження нових планів рахунків бухгалтерського обліку для банків та інших фінансових організацій є дорогим і втрачає сенс. Однак більшість організацій, що діє на території країн з перехідною економікою, не має достатнього досвіду і достатньо

кваліфікованих фахівців, щоб складати і представляти фінансові звіти без плану рахунків, встановленого регулюючим органом;

– впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності вимагає особливо глибоких знань у сфері фінансових активів, зокрема цінних паперів.

В таких умовах одним з головних заходів щодо подолання труднощів з переходом на міжнародні стандарти фінансової звітності є підвищення кваліфікації відповідних фахівців. На першій стадії необхідно провести ретельне ознайомлення з МСФЗ. Проте, враховуючи розвиток міжнародних стандартів фінансової звітності, доцільним є не лише ознайомлення зі стандартами, а й формування навичок з придбання нової інформації та знань, що вимагає розробки і здійснення комплексних заходів. В світлі проведення пенсійної реформи в країнах з перехідною економікою *особливу важливість набуває* ретельна розробка методів обліку та складання фінансової звітності в інвестиційних, зокрема пенсійних, фондах.

Література

1. *Закон Республики Армения о бухгалтерском учете от 26.12.2002 г. (с изм. и доп.).*
2. *Закон Республики Армения о внесении изменений и дополнений в Закон Республики Армения о бухгалтерском учете от 26.12.2008 г.*
3. *International Accounting Standard 1, Presentation of Financial Statements, 30.11.2008.*
4. *International Accounting Standard 32, Financial Instruments: Presentation, 31.12.2008.*
5. *International Accounting Standard 39, Financial Instruments: Recognition and Measurement, 31.12.2008.*
6. *International Financial Reporting Standard 7, Financial Instruments: Disclosures, 31.12.2008.*
7. *International Financial Reporting Standards, IFRS Foundation, IASB, www.iasb.org.*
8. *Council Directive 85/611/EEC of 20 December 1985 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investments in transferable securities (UCITS) (with amendments up to 2011).*
9. *Закон Республики Армения об инвестиционных фондах от 22.12.2010 г.*
10. *Закон Республики Армения о накопительных пенсиях от 22.12.2010 г.*

Редакція отримала матеріал 29 серпня 2011 р.